

KEMAL TAHİR ESERLERİNDE İKTİDARIN KURUMSALLAŞMASI VE MEŞRULUĞU

T.Seçkin Serpil*¹

Özet: Kemal Tahir'in eserlerinden “Yorgun Savaşçı”, “Devlet Ana” ve “Esir Şehrin İnsanları” adlı eserlerini inceleyeceğim. Her üç eserde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve Osmanlı arasındaki dönemde geçer. Resmi tarih teziyle örtüşmeyen bilgiler ve gözlemler eserde yer almaktadır. Söz konusu eserler dönemin sosyolojik, ekonomik ve siyasal yapısını anlatmakla beraber; ayrıca dönemin fikir çatışmalarını ve adalet algısı hakkında da bize bilgiler verir. Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet arasında iktidarın devamlılığı var mıdır, toplumda meşruluğu nedir? Doğu- Batı karşıtlığının hukuk açısından bir değeri var mıdır? Dönemin hukuk yapısı siyasi yapısından bağımsız düşünülemez bu nedenle söz konusu eserlerde devlet olgusu irdelenmektedir. Devletsiz bir toplum tahayyülü bu coğrafyada mümkün müdür? Devlet gerekli midir? Toplumun devlet algısı nedir, günümüzden farklı mıdır? Dönemin Devlet algılayışı ile günümüzde devlet anlayışı ve devlet otoritesi açısından bağ kurulabilir mi? Asya tipi Üretim tarzı nedir? Ayrıca bahsi geçen eserlerdeki karakterler üzerinden döneme hakim Adalet, Hukuk ve Devlet algısını yansıtmaya çalışacağım. Aynı zamanda bir aydın olarak Kemal Tahir'in söz konusu dönemdeki çatışmaların arasında diyalektik yöntemle adalet arayışına ışık tutmaya çalışacağım.

Anahtar Sözcükler: Kurumsallaşmış İktidar, İktidarın Meşruluğu, İktidarın Devamlığı, Asya Tipi Üretim Tarzı, Resmi Tarih Tezi

---

¹ İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi

•

Öncelikle neden hukuku edebiyatla ilişkilendirmek istediğime açıklık getirmem gerekli. Hukuk fakültesi öğrenciliğim süresince Hukuk'un sosyoloji, antropoloji, tarih, ekonomi, psikoloji, felsefe gibi sosyal bilimlerden bağımsız düşünülmemeyeceğini deneyimledim. Şüphesiz edebiyat da toplumsal olaylar ve olgulardan bağımsız olamaz. Eserin yazıldığı dönem sadece yazarı etkilemez, bizzat karakterleri, metnin çelişkilerini ve metnin dilini doğrudan etkiler. Gerek Kemal Tahir, gerekse metnin kendisi döneminden bağımsız düşünülebilir mi? Bireylerin düşünüş ve davranış biçimleri nasıl o toplumun egemen ideolojisiyle koşulluysa, yazın metinleri de tek tek bireylerin yarattıkları anlatılardan çok egemen düşünce yapılarıyla şekillenir.² Edebiyat konusu olan tarihten sadece etkilenmez bir yandan da tanıklık eder.

Edebiyatla hukuk ilişkisinde ilk sorulması gereken soru; edebiyatın olanakları nedir? Edebiyatı ne dediği için okursak³ aynı zamanda başka bir şeyi de üstü kapalı olarak söylemekte olduğunu düşünürüz. Bu edebiyatın önemli bir özelliğidir. Örneğin şiir ya da kurmaca kelimesi gördüğümüzde zihnimiz eseri bize gösterilen şekilde almaya hazırlanır. Daha basit bir örnek vermek gerekirse sözcükler bize bir şeyi tasvir etmek ve betimlemenin yanısıra aynı zamanda gizli bir anlam ifade eder. Tabi bu bir kullanım kılavuzu için geçerli değildir. Burada da Edebiyat'ın olanaklarından dilin olanaklarına geçiş yaparız. Özellikle Kemal Tahir eserleri dil olarak özgün bir yere sahiptir türk edebiyatında. Karakterlerini dönemselsel ve yöresel özelliklerini esere yansıtmakta oldukça başarılıdır Kemal Tahir; bu başarısı sayesinde her karakteri yaşıyormuş gibi olduğu için Türk edebiyatında önemli bir yer tutar. Romanlarında da "Türk insanı ve Türkiye özeli" olgusunu ortaya çıkarmaya çalışmadı. Roman tamamen içinden çıktığı toplumun yapılanmasına

---

² Parla, 2009, s. 39.

³ Eagleton, 2012. S92

bağımlıdır. Romanı diyalektik bir tür olarak anlamak ve insan muhayyilesine katkısını kavramak, romanın dünyayı belirlemek için sarfettiği çabaların biçimsel gerçekçilik tekniklerinin kullanımına bağlı olduğunu da anlamaktır.

DEVLET ANA: KERİM DEVLET & CEBERRUT DEVLET

Kemal tahir'in eserlerinden özellikle "Devlet ana" açıkça siyasi bir tasarı'dan söz eder. Devlet Ana'da Asya tipi Üretim tarzından söz eder. Asya tipi Üretim tarzı batı'da geçerli olan artı değer kuramının Doğu'da geçerli olmayacağı üzerinedir. Aslında mesele toprağın mülkiyeti sorunudur .Kısaca değinmek gerekirse,Marx'ın tarihsel gelişme tezine göre ilkel komünist toplulardan özel mülkiyete geçiş;köleci, feodal, kapitalist ve sosyalist toplularda çizgisi, beşli bir şema olarak verilir. Söz konusu şema asya için geçerli değildir. devlet elinde bir kolektif mülkiyet biçiminin egemen olduğu asyagil toplularda sınıflaşma olayı gerçekleşmişti. ama bu sınıflaşma, toplumsal çatışmayı doğuracak nitelikte değildi. tam tersine, kolektif mülkiyet biçimi böyle bir çelişkiyi önleyecek güçte olduğu için bu tür toplularda durgun olarak nitelendirilmiştir. başka bir deyişle, asyagil toplum, bir üst düzeye geçmemekte direnmektedir. Devlet ana eseri adını Devlet Hatun'dan almıştır. Roman; Ertuğrul, Osman, Orhan Beylerin Osmanlı devletinin temellerini nasıl attıklarını destansı anlatışdır. Göçerlikten, uç beyliğine Osmanlı'nın tüm yapısı romanda yer almaktadır. Osmanlı'nın devlet anlayışının batıdan farklı olduğunu anlarız. Öyle ki bu batılı siyaset bilimcilerin çok kullandığı üzere, Batı da devlet ataerki bir konumdadır. Öyle ki devlet büyük bir otoritedir. Özellikle *Patriyarka* olarak algılanması batıda normaldir; çünkü Batılı toplularda güç ve otorite devlet görünümü alır. Hobbes'un *Leviathan* diye söz ettiği tam olarak da budur. Devlet bir baba gibi kollar, gözetler, kurallara uyulmadığı zaman da cezalandırır. Devlet mutlak bir otoritedir.Burada söz konusu olan Ceberrut Devlet anlayışdır.

Bu ana fikir çerçevesinde eserlerinde Osmanlı toplumunun kölecilik ve feodalizmden çok farklı ve insancıl bir temel üzerine kurulduğunu anlatmayı amaçladı. Bu nedenle batılılaşma, gerekli altyapısı olmayan bir topluma, soyut ve biçimsel bir üstyapı getirme çabasıdan başka bir şey değildir. Köklü bir ekonomik ve toplumsal devrim yapılmadan başlatılan tepeden inme uygulamalar taklitçiliktir. Bu yönüyle Cemil Meriç'i anımsatır. Doğu toplularda Devlet Ana eserinde yoğun olarak anlatıldığı üzere devlet'in koruma iç güdüsü ağır basar. Devlet doğuda her şeydir, halk devletsiz yaşayamaz. Devlet esas gücünü vergi toplamaktan ve kural koymaktan alır. Batı toplulalarıyla kıyaslandığı vakit Osmanlı'da yoğun merkezi bir otorite yoktur. Batılı anlamda kurumsallaşmış bir iktidardan söz edemeyiz. Osmanlı'da gelişmiş bir devlet yapısı yoktur. Tam da bu

yüzden; devletin kurumsallaşmış olmaması nedeniyle birileri devlet adına vergi toplamıştır ve bu ikilik daha sonraları Osmanlı imparatorluğu içerisinde çelişkilere yol açmıştır. Ahiler devlet karşı ayaklanmış ve hak talep etmişlerdir. Bağımsız yapılarını Osmanlı imparatorluğu içerisinde korumuşlardır. Bu anlamda Devlet bir ana gibidir; Kerim Devlet anlayışı ağır basar. Batı'da gelişmiş bir bürokrasi vardır. Bu kişiler eğitilmiş ve devlete bağlıdırlar. Oysa Osmanlı'nın son dönemlerine kadar Maliye kayıtları ve devlet hazinesi kontrol altına alınmamıştır. Batılı anlamda bürokrasi ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yılları arasında bir devamlılıktan söz etmek mümkündür.

İktidarın Meşruluğu konusu ise Devlet Ana eserinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu açıdan birçok eleştiri de almıştır Kemal Tahir. Öyle ki Kemal Tahir Osmanlıcılıkla itham edenler de vardır. Çıktığı dönemde siyasal açıdan çok etkili olmuş birçok tartışmaya yol açmıştır. Yer yer tarihsel gerçeklerden söz etse de Kurgu bir romandır. Birçok eleştiri almasına rağmen bir dönemin siyasetçi isimlerini derinden etkilemiştir. Sencer Divitçioğlu'ndan Mehmet Ali Aybar'a kadar birçok isim tarafından ilgi duyulmuştur. Öyle ki Yalçın Küçük Devlet ana için romanlaştırılmış "ATÜT" demiştir.

ESİR ŞEHRİN İNSANLARI: DEVLETİN SÜREKLİLİĞİ SORUNU

kemal tahir'in ünlü üçlemesinin ilk kitabıdır. Esir şehrin insanları, osmanlı imparatorluğu'nun en zayıf döneminde, işgal altında olan başkentteki insanların hayatlarının bir yansıması niteliği taşıyor. Ne olduğunu anlamayanlardan, vatanın elden gitmesini engellemek için varını yoğunu feda edenlere kadar, varolan çok çeşitli insan profilini ve romanın ana kahramanı kamil bey'in özellikle bu iki uç profil arasındaki geçiş sürecini etkileyici bir biçimde ele alıyor.

ana karakter kamil bey, zengin, halkın gerçeklerinden uzak, saf, iyi niyetli, dürüst bir paşa çocuğu iken, geçmişine oranla çok sefil bir hale düşen ancak bu arada çok daha bilinçli hale gelip, geçmişinden utanç duyacak kadar değişen genç bir erkektir. Bunu günümüz açısından oldukça karşılık bulduğunu düşünüyorum.

Başlangıçta zengin, paşa çocuğu kamil bey ve ailesinin, avrupa'daki sosyetik partiler, davetler, münazaralar, sanatsal etkinlikler ve daha birçok aristokratik eğlencelerle dolu bir hayattan; beş parasız bir şekilde, yıkılmakta olan ve birinci dünya savaşı'nın yarattığı yorgunluğu üzerinden atamadan yeni sorunlarla boğuşmaya başlamış bir osmanlı imparatorluğu'na adeta düşüşünü görüyoruz. o güne kadar uzak kaldıkları, yaşadıkları dönemde ise kısıtlı ve gerçeklerden uzak bir bakış açısıyla görüp yaşadıkları yere, bu sefer ekonomik açıdan çökmüş bir vaziyette gelmektedirler. yeni ve zorlu bir hayat, kamil bey'in önderliğinde bu

aileyi çetin bir sınava tabi tutmaktadır. Özellikle yeni CHP tartışmalarıyla resmi tarihin eleştirisinin metaforik anlatımıdır adeta..

Birileri vatan millet sakarya derken, birileri ise gündelik hayatlarına devam ederler roman boyunca. Özellikle romanın arkaplanı olarak İstanbul seçilmesi çok önemlidir. Çünkü İstanbul Osmanlı'nın merkezidir. Cumhuriyet daha sonradan reddi miras yapıp Ankara'yı seçecektir. Bu açıdan İstanbul esir bir şehirdir, yıkılmak üzere olan bir imparatorluğun kalesidir. Kitaptan bir alıntı ile devam etmekte fayda var;

"çöküntü devirlerinde iki çeşit insan meydana çıkıyor. namussuzlarla namuslular... iki tarafta da, boğuşma büyük bir şiddetle, açıktan yürüyor. hele, önce 'vatandaş' sonra 'insan' olunması gereken dehşetli sıralarda faziletle, alçaklığın boğuşması kadar korkunç muharebe yok. muharebede düşman karşıdadır. üniformalıdır. az da olsa, çok olsa da bir zaman sonra önemi kalmaz. kaçarsın, kovalarsın... anında ölenler, yaralananlar olur. ama hep ileriye bakmanın bir rahatlığı vardır. oysa esir bir şehirde dost kim, düşman kim, bilinmez!"

İstanbul'a artık düşmanın dosta karıştığı kaos hakimdir. Artık istanbul imparatorluğun merkezi değil, kurtarılması gereken bir şehirdir. İnsanlık halleri ve diyalogları üzerinden Osmanlı devleti ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki dönemi anlatır. Evet olayları anlatışı açısından İstanbul'n ruhunu yansıtmaktadır. Tam da bu dönemdeki çözüm önerilerini yansıtır. Bazıları bağımsızlıktan yanayken bazıları da mandacıdır. Esir şehrin insanları üçlemenin girizgahı olduğundan daha çok dönemin ruh hallerini yansıtır. Esir Şehrin İnsanları'nda asıl vurgu Kamil Bey'in de dâhil olduğu bir grup Osmanlı aydınının direnişe olan katkısındadır. Osmanlı Aydın'ı büyük bir çelişki yaşamaktadırlar; Kamil Bey, kendisine başka fırsatlar, yani kısaca daha rahat bir yol sunulmuşken, kendisine "doğru" görünen yolu seçer, idealist davranır, direnişe katılır ve hapsi boylar. Kısaca, mütareke İstanbul'unda, tehlikeli olduğunu bilseler dahi, yollarından dönmemiş bir aydın zümresi, Anadolu hareketi için bir şeyler yapmaya çalışır.

Kamil Bey'de Kemal Tahir'den izler görürüz. Kemal Tahir'in annesi ve babası Saray'a mensup bir ailenin çocuğudur Kemal Tahir. Kısacası, bir Osmanlı ailesinin oğlu. Saray geleneği içinde yaşamış ve o terbiyeyi almış Nuriye Hubser Hanım ile İkinci Abdülhamid'in Hünkâr Yâveri ve marangozu Yüzbaşı Tahir Bey'in çocuğu.

YORGUN SAVAŞÇI: RESMİ TARİHİN İNKARI

Yorgun savaşçı dönem olarak itihat terakkiyi anlatmaktadır. kurtuluş savaşı'nı, özellikle düzenli orduya geçilmeden önceki dönemi anlatır. O döneme ilişkin

çözüm önerileri, mücadeleler ve çatışmalar anlatılır. Yoğun bir şekilde Doğu- Batı çatışması vardır. Yorgun savaşı'da yazar kurtuluş savaşı mücadelesine anadolu'dan bakar. halkın bu harekete verdiği desteği, engelleri yüzbaşı cemil üzerinden anlatır. Karakterlerin diyaloglarından ayrıca Kemal Tahir'in çelişkileri ve gözlemlerini görmekteyizdir. Örneğin İttihatçıların modernleşme çabaları halk tarafından gavur olarak görülmekte. Aslında romanın baş kahramanı Cehennem Topçu Cemil bir ruhu yansıtmaktadır, yorgun savaşı topçu Cemildir. Söz konusu eser Yakup kadri'nin yaban romanıyla benzerlik gösterir. İttihat Terakki'nin kurtuluş savaşı sırasındaki görevinin önemi romanda ortaya konur. Resmi tarih ile örtüşmeyen birçok detay barındırır. Ermeni Meselesi başta olmak üzere tarih kitaplarındaki resmi tarihten oldukça uzak bir görüntü vardır karşımızda. Halk seferber olsa da savaşta, savaşa gönüllü olmayanlar da oldukça vardır. Öyle ki röportajlarda ve sohbetlerde kemal tahir istiklal mahkemelerinde idam edilenlerin sayısının savaşta şehit düşenlerin sayısından daha fazla olmasını gösterir. Kemal tahir'in Yorgun savaşı eserinde resmi tarih inkar edilmekle beraber adeta yeniden inşası için önemli bir eserdir.

Kitabın kendi hikayesi de en az kitap kadar ilginçtir. 1980 yılında yönetmen Halit Refiğ tarafından TRT için gene Yorgun Savaşı adıyla TV dizisi olarak filme aktarılmıştır. Ardından da darbe komitesi tarafından sakıncalı bulunmuştur. Filmin yakılma gerekçesi olarak Çerkez ethem'in bir kahraman olarak gösterildiği, ermeni meselesinin türkiye aleyhinde propaganda malzemesi olabilecek şekilde işlendiği, kurtuluş savaşı'na lüzum olmadığı konusunun işlendiği, ordu mensuplarına uygun olmayan argo lakaplar takıldığı, ege bölgesi'nde halkın yunanlılarla savaşmak istemediği şeklinde yanlış bir düşünceye yer verildiği" ileri sürülmüştür. Filme çekilen kitap hakkında Uğur Mumcu'nun sözleri dikkate değerdir;

"... filmin çekimine izin verip destek sağlayanlar da, sakıncalı görüp yakanlar da askerlerdir. ilginç değil mi? ... film ve kitap yakmakla ne kazanılır? hiç!.. genelkurmay tarafından önce çekimine izin verilen 'yorgun savaşı' filmi, 12 eylül döneminde askeri ve mülki erkan tarafından yakıldı da ne oldu? dumanı bugün bile tütüyor. ... "istikbalde bu filmin televizyondan yayınlanma ihtimalini önlemek amacıyla filmin asıl ve kopyaları; başbakanlıktan, milli savunma ve içişleri bakanlıklarından, tanıtma müsteşarlığından birer yetkili temsilcinin iştiraki ile oluşacak heyet önünde yakılacaktır"...

kurtuluş savaşı, görkemli bir destandır. Mustafa kemal ve arkadaşları ile, askeri ve sivil ile kuvayı milliyeciler, bu toprakları emperyalist ordulardan temizlediler. bizler bu ulusal direnişin, bu görkemli destanın doğru dürüst filmini bile yapamıyoruz. film yakmak yerine buna yanmak gerekmez mi?"

SONUÇ:

Sonuç kısmını yine bir başka edebiyatçı'nın sözleriyle bitirmekte fayda görüyorum...

" bana öyle geliyor ki biz çocuk kalmış bir milletiz ve daha olayları ve dünyayı, mucizelere bağlı "myth"lere bağlı bir şekilde yorumluyoruz en ciddi biçimde. akli başında bir batılının gülerek karşılayacağı ve bize ölesiye ciddi gelen bir şekilde. (...) öyle bir yarım yamalaklığımız var ki, bizim dramımız, trajedimiz, akıl almaz bir biçimde gelişiyor. ayrıca, bir trajedinin içinde olduğumuzun farkında bile değiliz. çok güzel yaşayıp gittiğimizi sanıyoruz. iktidardaki adamlar da, bu sanıyı bütün millet adına dile getiriyorlar. birkaç aydın dışında bunu anlayan yok gibi. o aydınlar da, sosyal bir takım sözler ediyorlar. psikolojik yönü boş kalıyor bu meselenin. insanlarımız, bu kötü yaşantıyı dile getirmenin, "muhalefet yapmak" olduğunu sanıyor bir bakıma. aslında bir yanlış anlama olduğu halde, anlaşıp gidiyorlar. bir "mış gibi yapmak" tutturmuşlar; arabalar yürüyor ya, ekmek yapılıyor ya, iyi kötü suyumuz geliyor ya.. mesele yok. bir taklit yapıyoruz ve batı'ya bile kabul ettirdiğimiz anlar oluyor. (bir futbol maçında yeniveriyoruz onları) ya çocuksu gururumuz! beğenilmezsek hemen alınıyoruz. batılılara iftiralar ederek kendimizi temize çıkarmak için didiniyoruz. iyi aile çocukları arasında, onlara çamur atan mahalle çocuğu gibiyiz..."⁴

Özet olarak Osmanlı'da kurumsallaşmış bir iktidardan, batılı anlamda merkezi bir yapılanmadan söz etmek olanaksız. Bir devlet geleneğinden söz edilse bile batı bürokrasi yanında oldukça çocuksu ve basit kalmakta.

KAYNAKÇA

ATAY O: Günlük, İletişim yayınları, 2007

EAGLETON T: Edebiyat Olayı, Sel Yayıncılık, 20Hata! Yer işareti tanımlanmamış.2.

MUMCU U: Kemalizm sendromu ve pax-amerikan, Um:ag yayınları,2003

---

⁴ **ATAY O;**2007

PARLA J:Don Kişot'tan Bugüne, Roman İletişim Yayınları, 2009.